

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертаційну роботу Новика Віталія Аліковича на тему
«Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним
правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі
охорони лісового фонду України», підготовлену на здобуття ступеня
доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми, обраної для дисертаційного дослідження Новика В.А. обумовлена важливістю державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, одним з напрямків якої є забезпечення збереження, відновлення та охорони лісів. На сьогоднішній день ліси займають 15,9 % території держави, але необхідно звернути увагу на те, що їх зосередження є нерівномірним від 3,7 % у Запорізькій до 51,4 % у Закарпатській областях. Нажаль, сьогодні відбувається збільшення кримінальних правопорушень у лісовій галузі, наслідком яких є знищення об'єктів рослинного світу, забруднення земель, що створює загрозу екологічній безпеці України. Особлива небезпека вчинюваних кримінальних правопорушень полягає у тому, що протиправна діяльність в лісогосподарській галузі організовується та супроводжується посадовими особами спеціалізованих державних підприємств з метою створення необлікованої деревини.

Сучасний стан і тенденції кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами, потребують постійного вдосконалення запобіжної діяльності на основі повсякчасного моніторингу кримінальної ситуації та оцінки ризиків у діяльності службових осіб у галузі охорони лісового фонду України. Необхідно акцентувати, що й недоліки законодавчого характеру, що зумовлюють неефективність здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду, сприяють вчиненню зазначених протиправних дій. Чинником, який сприяє зниженню

ефективності застосування заходів запобігання кримінальним правопорушенням службових осіб, у галузі охорони лісового фонду є різна кваліфікація органами досудового розслідування протиправних дій підозрюваних осіб відповідно до кримінального законодавства, а також неврегульованість у законодавстві порядку перевезення та перероблення незаконно зрубаного лісу, мінімізації митних платежів під час експорту лісу, а також монополізація діяльності з організації продажу деревини через товарні біржі.

Про актуальність проведеного дослідження Новиком В.А. свідчить також його відповідність положенням Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126), Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 року № 1363-р), Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ (МВС) України від 11 червня 2020 року № 454), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 року, протокол № 28) та на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 листопада 2020 року, протокол № 23).

Саме це обумовило необхідність дослідження стану, структури, динаміки кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду України, що вчиняються службовими особами та розробку запобіжних заходів.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.
Ознайомлення із текстом дисертації та опублікованими працями Новика В.А.

дає підстави стверджувати, що проведене ним дослідження є спробою новітнього погляду на досліджувану проблематику, на основі якого дисертантом сформульовані принципово нові висновки та пропозиції щодо кримінологічної характеристики та запобігання кримінальним правопорушенням у галузі охорони лісового фонду України, що вчиняються службовими особами.

Визначена автором структура дисертації дозволила послідовно і системно проаналізувати основні питання, які стосуються стану наукового дослідження кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України; генезис кримінальної відповідальності за досліджувані кримінальні правопорушення в Україні; їх стан, тенденції та структуру; характеристику осіб, що вчиняють досліджувані злочини; причини та умови, які їм сприяють та розробка на цій основі запобіжних заходів. Матеріал дисертації викладено логічно, послідовно з необхідним співвіднесенням загальних та конкретних питань, формулюванням необхідних наукових дефініцій.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується тим, що дисертація містить необхідні складові елементи. Аналіз наукових досліджень, проведений Новиком В.А. свідчить про те, що об'єктами вивчення є суспільні відносини, які виникають при охороні лісового фонду України, а також забезпечення правового регулювання такої діяльності в сучасних умовах.

Результати проведеного дослідження є аргументованими, оскільки підтверджуються як теоретичним аналізом автора, так і результатами опитування практичних працівників й матеріалами дослідження кримінальних проваджень, яку складають матеріали вивчення 274 зведених даних відкритих за ст. 245, 247, 252, 364, 365, 367 КК України кримінальних проваджень за період з 2015–2022 роки з усіх областей України; узагальнених результатів опитувань 107 слідчих та оперативних працівників Державного бюро

розслідувань (м. Київ, Київської, Житомирської, Кіровоградської, Рівненської та Закарпатської областей), 67 прокурорів (м. Київ, Київської, Волинської, Житомирської, Кіровоградської, Рівненської, Івано-Франківської та Закарпатська областей); аналітичних узагальнень ДБР України, МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Верховного Суду, Державної судової адміністрації України, матеріалів Державної лісової охорони, а також результатів значного досвіду роботи автора безпосередньо в підрозділах оперативного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами.

Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (294 найменування) та додатків. Список використаних джерел свідчить про використання дисертантом широкого кола нормативно-правових актів, спеціальної літератури, яка стосується як безпосередньо досліджуваної проблеми, так і інших аспектів, які мають значення для правильного її розв'язання.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Аналіз змісту роботи свідчить про те, що в результаті проведеного дослідження дисертанту вдалося вирішити поставлені завдання та отримати ряд нових, важливих для науки результатів.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Теоретичне і практичне значення рецензованого дисертаційного дослідження визначається, насамперед, можливістю використання розроблених автором положень, пропозицій і рекомендацій для вдосконалення вітчизняного законодавства і практики його застосування, зокрема у діяльності із

запобігання досліджуваним кримінальним правопорушенням. Зокрема, вони можуть бути враховані у правотворчій діяльності при підготовці змін і доповнень до нормативно-правових актів, якими визначаються заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України, а також система та структура органів, на які покладено їх реалізацію. Положення дисертації можуть також бути використані для інших наукових досліджень в галузі кримінології та кримінального права, в навчальному процесі при вивченні, зокрема, курсів кримінології, кримінального права, криміналістики, юридичної психології.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Новика Віталія Аліковича на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України» можуть бути використані у: *законотворчій діяльності* – у процесі вдосконалення положень законодавства щодо охорони навколишнього природного середовища, а також відповідальності службових осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері охорони лісового фонду України; *діяльності правоохоронних органів* – під час розроблення і вдосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій з питань організації запобігання вчиненню кримінальних правопорушень службовими особами у сфері охорони лісового фонду України; *освітньому процесі та науково-дослідній роботі* – з метою підготовки навчальних матеріалів під час проведення лекційних, семінарських, практичних занять, а також розробки методичних рекомендацій, посібників, навчальних підручників з кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права у процесі підготовки здобувачів освіти «бакалавр» і «магістр» за спеціальністю 081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність», а також проведення занять у системі

первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Новика В.А. викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок, із яких 161 сторінка – основний текст.

У вступі розкрито стан розробленості досліджуваної наукової проблеми, обґрунтовано вибір та актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет, завдання, методологічну основу дослідження, розкрито наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення, наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні та правові засади дослідження запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України» було досліджено етапи розвитку національного законодавства у сфері охорони лісового фонду України та правового регулювання відповідальності службових осіб під час здійснення діяльності в зазначеній сфері, які характеризуються особливостями регулювання відносин лісокористування та правових заходів з охорони лісу в період становлення, розвитку законодавства (X–XX ст.), сучасного стану комплексної державної політики щодо правового режиму лісів, спеціального використання лісових ресурсів, управлінням, збереженням, відновленням та охороною, лісового фонду України та визначення правових засад щодо діяльності службових осіб у галузі охорони лісового фонду.

Слушним є дослідження кримінального законодавства європейських країн і найефективніших практик у сфері запобігання кримінальним

правопорушенням, що вчиняються службовими особами, дало змогу виявити особливості кримінальної відповідальності за злочини в галузі охорони лісу та використати окремі норми для вдосконалення правового регулювання діяльності службових осіб у досліджуваній сфері діяльності.

У *другому розділі* «Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України» встановлено закономірності кримінальних правопорушень, які вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду. Кримінальні правопорушення проти довкілля становлять незначну частку – у середньому 0,85 % кожного року у структурі всіх правопорушень за період 2013–2024 роки. Проведеним дослідженням було встановлено, що в лісовому господарстві з 2016 року до 2019 року кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень зменшилася, однак, починаючи з 2020 року, відбулося її поступове зростання (у середньому +19,85 %). Автором на основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень була запропонована типологія службових осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у галузі охорони лісового фонду, в основі якої були покладені особливості мотивації поведінки, що обумовила протиправний характер діяльності особистості. При вивченні детермінант досліджуваних злочинів, Новик В.А. розробив класифікацію причин та умов кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України.

У *третьому розділі* «Заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами в галузі охорони лісового фонду України» дисертант розробив напрями загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання, що спрямовані на реалізацію державної екологічної політики, формування свідомого ставлення до збереження, відновлення та охорони лісового фонду України, а також визначив форми взаємодії суб'єктів (Державного бюро розслідувань,

Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Спеціалізованої екологічної прокуратури та Державного лісового агентства) на основі підготовки спеціалістів, обміну інформацією, використанні зарубіжного досвіду, організації та проведення спільних оперативних заходів, спрямованих на припинення протиправної діяльності службових осіб.

Новик В.А. у своїй роботі продемонстрував високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, вміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати законодавчі акти, судову та іншу практику, коректно полемізувати з іншими авторами, аргументовано обстоювати свою точку зору, робити загальні науково та практично значущі висновки.

Все це забезпечило обґрунтованість та достовірність сформульованих в дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій, які об'єднані провідною ідеєю, – розробленням науково обґрунтованих заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Новика В.А. відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання – висвітлення рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у сфері охорони лісового фонду України, що є теоретично обґрунтованими та аргументованими.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Новика В.А., водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. При визначені особливостей зарубіжного законодавства у сфері

охорони лісового фонду автор визначає загальні риси, що притаманні кримінальній відповідальності за вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень, а саме: 1) відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень у галузі охорони лісу в розділах, що передбачена за злочини проти довкілля, природних ресурсів і навколишнього середовища або злочини, пов'язані з охороною флори і фауни; 2) відповідальність за посягання на лісовий фонд міститься в розділах господарських злочинів; 3) віднесення злочинів про довкілля до групи злочинів і проступків проти суспільного здоров'я.

У зв'язку з цим бажано визначити саме які норми автор вважає за необхідне імплементувати у вітчизняне законодавство з метою його удосконалення та підвищення ефективності запобігання досліджуваним кримінальним правопорушенням.

2. Новик В.А. зазначає, що за участю Міністерства внутрішніх справ розроблено методологія SOCTA – Україна, що опрацьовувалася міжвідомчою експертною групою, до складу якої входили представники МВС, Національної Поліції, РНБО, СБУ, Прокуратури, Фіскальної служби, експерти EUAM та EUROPOL. SOCTA є методикою з оцінки ризиків щодо тяжких злочинів та організованої злочинності.

Дисертанту бажано визначити саме систему показників (індикаторів), що дають можливість розрахунку негативного впливу на систему охорони лісового фонду України з боку службових осіб та можливість подолання загроз або реагування на них, під час реалізації запобіжних заходів.

3. При проведенні аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України автор дослідив достатньо тривалий період часу з 2013-2014 рр. з врахуванням тимчасово окупованих територій та визначив області, де завдана найбільша шкода лісовим масивам. Але при вивченні кримінологічної характеристики досліджуваних злочинів автором не було

розроблено прогнозування розвитку ситуації у сфері охорони лісового фонду України.

4. При розробці запобіжних заходів Новик В.А. пропонує систематичний моніторинг та аналіз даних щодо стану й тенденцій кримінальних правопорушень проти довкілля, а саме лісового господарства. І визначає, що систематичність моніторингу стану злочинності зумовлена змінами в соціальних, економічних, політичних процесах та звертає увагу на те, що криміногенність може змінюватися залежно від різноманітних політичних, соціально-економічних та правових обставин.

Відповідно до зазначеного, дисертанту бажано визначити та обґрунтувати, які данні повинні бути покладені та досліджені при проведенні моніторингу кримінальних правопорушень проти довкілля, а саме при дослідженні стану охорони лісового фонду.

Висловлені зауваження мають уточнюючий і дискусійний характер, і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження. Вони не зменшують цінність отриманих результатів, не ставлять під сумнів самостійність проведеного дослідження й не заперечують наявності у дисертації всіх необхідних якостей.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Новика В.А. є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Новика Віталія Аліковича на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються службовими особами у галузі охорони лісового фонду України», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійною завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які

розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), вимогам до оформлення дисертації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор Новик Віталій Алікович заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Завідувач
аспірантури (ад'юнктури) і докторантури
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України**

Олена ТИХОНОВА

